

Endimijon.

Povest.

Spisal A. Planinec.

nana je lepa basen iz grške mitologije o Endimijonu. Na samotnem gorovji Latmu v Kariji je bival lepi lovec Endimijon. Neko noč je lovil v gozdu ob luninem svitu, utrudil se in zaspal v máhu. Spečega ugleda Artemida, ko se na svojem vozu pripelje po obnebjí z žarenico razsvetljuje temno noč. Ustavi konje in polagoma splava z višav do ustnic lepega spečega mladeniča in prvič poljubi deviška boginja z gorečo ljubeznijo možá. Večkrat še pozneje je sanjal Endimijon po izgubljeni sreči in v hrepenenji po poljubu boginje Artemide je hiral in v neizpolnjivem poželenji mu je ugasnilo mlado življenje.

* * *

Na Preséškem grádu je stanovala že dolgo vrsto let stara baronica Leontina. Bila je gotovo tudi kdáj mlada, vendar mi otroci se je nismo drugače spominjali nego starke, ki je z resnim obrazom večkrat sedévala pod grajsko lipo in pletla nogavice. Govorila ni z nikomer in še celó pozdravov mimo idočih vaščanov ni opazila ali vsaj zmenila se ni zánje.

H grádu Preséku je spadalo tudi mnogo njiv in travnikov in dokaj orál gozda. Gospodarska poslopja pak tik gradú so bila prazna, dasi bi imelo v njih prostora mnogo gláv živine.

Poleg stare baronice je živelá v grádu še starejša híšina Neža in ravno toliko stari Janez, ki je bil hlapec in sluga zajedno.

Pred kakimi dvajsetimi leti se je vozila baronica Leontina bajè še v cerkev, a bila je škoda samó za to imeti konje in še družega hlapca in zdaj je hodila tjà péš vsako nedeljo. Janez ji je nosil mašno knjižico ter nerodno, ali vendar samosvéstno korakal za njo in Nežo, na katero se je opirala starka. Ako se zdaj spominjam teh treh ljudij, moram se nasmijati. Starki sta racáli naprej, druga na drugo se opiraje, in Janez je krevsál kakih deset korakov za njima modro se držèč in v obeh rokah nosèč molitveno knjižico, kakor Bog védi kakšen zaklad.

Nekega dné je bilo, skoro po velikonočnih praznikih, pomladánsko solnce je sijalo gorko, vsa priroda je cvetela in ptičice so žvrgo-lele. Mi otroci smo se drevili iz šole. Védla nas je pot mimo grajske lipe. Že zdaleč smo ugledali, da sedí baronica tam. Utihnili smo takoj vsi, kajti bali smo se nekako stare gospé. Ko smo prišli bliže, videli smo šele, da sedí še nekdo drug poleg nje.

»Dobro jutro!« voščili smo, kakor so nas naučili v šoli gospod učitelj.

»Dobro jutro, otroci!« ogласi se mlada gospodičina, ki je sedela pri starki, in skoči vesela med nas. »Ali ste šólarčki?« in jela nas je izpraševati to in óno.

Nekaj časa smo se neumno držali in molčali, a ko je bila také prijazna z nami in nas je celé obdarovala z raznimi sladčicami, bali se je že nismo prav nič.

Takisto je bilo odslej vsak dan.

Kakó je prišla v grad lépa gospodičina, ni védel nikdo v vási, le stari cerkóvnik, ki je bil zajedno tudi nóčni čuváj, pravil je, da se mu zdi, da je včeraj ponoči prišla s kočijo. Odkod, sevéda tudi on ni védel in tedaj tudi ni mogel povedati.

Nam otrokom se je zdela gospodičina angelj in ko smo celé slišali, da je mladi baronici ime Angela, bila nam je le angelj.

Na Preséku, kjer je bilo doslej vedno vse tiho in mirno in nikdar ne čuti ni smeha ni petja, predrugačilo se je skoro vse po prihodu baronesinem. Angela je prepevala ves božji dan. Povsod jo je bilo videti, zdaj tukaj, zdaj tam. Ves grad je preiskala in dasi se stara baronica Leontina ni prav nič izpremenila, videlo se je tudi nji, da ji dobro dé Angelina živahnost. Ona, kateri se je škoda zdelo za vsak krajcar, ni se zmenila za to, naj se je zdaj še toliko potrosilo, da je bila le nje netjakinja vedno vesela in zadovoljna. Baronica Leontina je bila znana po vsi vási za skopo. Dasi tudi se je vedelo, da ima zlátov in srebrníkov na kupe, živela ni dosti bolje od najpreprostejše kmetice v vási. Odkar pa je bila baronesa Angela v grádu, imela je stara Neža ves dan obilo dela v kuhinji. Ona in stari gospod Janez, katerih drugače ni bilo skoro nikdar videti na vási, imela sta zdaj vsak dan káj kupovati, zdaj kokoši in jajca, zdaj mleka in masla ali káj družega.

To sevéda se nam ni nikakor čudno zdelo, saj takšen angeljček ne more živeti ob žgancih in kislem zelji; kakor naš vsega vajeni kmetski želodec. A morda komaj dva tedna po Angelinem prihodu stopi Janez k nam v hišo.

»Česa pa želite, gospod Janez?« ogovori ga mati, kajti njemu se je moralo rekati »gospod Janez«, drugače ni hotel ničesar slišati, samó stara baronica in Neža in zdaj tudi baronesa smeje so ga klicati le »Janez«. Na vsakega družega se je takoj ujezil:

»Meni se reče: gospod Janez. Razumeješ!?«

»Očeta bi rad«, odgovori gospod Janez z glasom, kakor bi se hotel vedno prepirati. »Kupil bi nekaj.«

»Oče so šli v gozd in jih ni domá,« reče mu mati začudena, da hoče danes kupčijo delati le z očetom, ko sta se vendar že tolikokrat onadva samá pobotala za maslo in kokoši.

»Pridem pa tedaj proti večeru«, reče ji Janez ter se obrne in odide.

Mati ni mogla razumeti, kaj hoče pač danes kupiti.

O mráku pride zopet k nam in ko ugleda očeta, vpraša ga takoj po svoji navadi brez vseh ovinkov:

»Vašega konjiča, mladega bélca bi kupil rad od Vas za mládo gospodičino baroneso, da ga bode jahala. Ali ga prodaste in koliko zahtevate zánj?«

»Konjiča bi radi kupili za mlado gospodičino?« čudi se oče.

»Ako ga prodaste, Vas vprašam,« pretrga Janez začudenost očetovo.

»Prodam, prodam! Zakaj bi ga ne prodal, saj sem ga že takó mislil zadnjič na semenj gnati.«

»Koliko zahtevate za kónja?« vpraša Janez dalje, ne da bi poslušal očetova glasna premišljevanja.

»Gospodičina naj bi ga jahala! Konj še ni četrtega leta dopolnil in ni bil še nikdar uprežen in tudi nikdo ga še ni jahal. Zgodila bi se lahko kaka nesreča,« razklada oče.

»Gospodičina baronesa zná jahati in rekla mi je, da si upa vsacega kónja jahati, naj je še takó živ. Kaj mislite, da so takšne gospodičine takó, kakor kmetska dekleta?« zarohní skoro jezno gospod Janez.

Sevéda je tudi to zopet šinilo očetu v glavo, da baronesa ni taka, kakor vaška dekleta, ali da bi znala mladega, iskrega konja jahati, vendar ni mogel verjeti.

No o tem se je lahko že drugi dan prepričal, ako je hotel. Janez mu je takoj toliko odštél za bélca, kolikor je oče zahteval, ter ga še isti večer odvédel iz našega hleva v grajski.

Drugo jutro smo videli baroneso Angelo, ko smo šli v šolo, jahati našega bélca na njivi. Imela je dolga krila, kakeršnih še nismo

videli, in mi otročáji nismo vedeli, ali bi se bolj čudili nje jahanju, ali nje čudni obleki.

Baronesa Angela nam je odzdravljala s kónja in se nam veselo smijala.

Zopet je minilo nekaj dnij. Baronesa je na svojem konji jahala vedno daljša pota. Ako smo šli v gozd jágod brát, prihajala je od tega ali ónega konca na bélci vedno sama. Vsekdar nas je veselo klicaje pozdravila.

Bilo je binkoštno nedeljo.

Po popoludánski službi božji smo sedeli v senci na vrtu.

Najstarejši brat moj Jakop je stal pred očetom ter ga prosil, naj mu dá nekoliko desetíc, da bi šel s »fanti« na vás. Oče se je branil, ali ko je izpregovorila tudi mati za Jakopa besedo, segnil je oče vender v žep.

Ravno je hotel Jakop oditi, ko stopi izza hišnega ógla gospod Janez med nas.

»Ti, Jakop, znaš nekoliko jahati, ali bi ne hotel priti k nam v grad?« ustavi odhajajočega brata Janez takoj povedavši vse, kar je mislil.

Naša hiša je bila najimovitejša v vási in Jakop najstarejši sin.

Namuzal se je zaničljivo Jakop staremu Janezu, ko mu je ponujal, naj gré služit. Védel je dobro, kaj veljá sin bogatega Podlésnika daleč na okoli.

»Ali dovolite Vi, da gré Jakop k nam čez poletje? Gospodičina baronesa želí spremljevalca na svojih izprehodih. Dela ne bode imel Jakop dosti, samó dva konja bode opravljal, svojega in baronesinega. Za njega sem kupil danes konjíčca,« obrne se Janez zdaj na očeta.

»No, dela se Jakop ne bojí, toda služit ga ne mislim dajati, saj bi drugače moral tudi za dom najeti hlapca,« reče mu oče.

»Jakop, ali res ne maráš niti baronesi Angeli služiti?« ogovori zopet mojega brata Janez.

»Stara gospá baronica plača rada Jakopu toliko, da lahko dá polovico Vam, da si najamete domá hlapca in drugo ostane njemu,« razlaga Janez obema.

»Ne, gospod Janez, Jakop naj ostane domá. V grádu bi se naučil samó lenáriti in moj sin bodi dober kmet, ki lahko kdáj prevzame moje gospodarstvo. Drugo leto bode že takó potrjen najbrž v vojake. dasi bi ga rad odkupil, ali danes ne gré več takó, kakor je bilo časih,« zavrne oče Janeza.

Gospod Janez je poslušal še te besede, toda potem se je obrnil in odšel prepričan, da se ni mogoče z očetom pogajati o tem.

Jakop je stal nekoliko trenutkov zamišljen, a zavije skoro za Janezom proti vási, ne da bi še govoril kàj.

Pri večerji je bil že zopet domá, kajti oče je bil strog in ni dopuščal, da bi Jakop ponočeval s fanti.

Mrak se je že storil popolnoma. Sédli smo po večerji pred hišo, saj je bil jutri zopet praznik. Nas mlajše otroke je ugánjala mati že v posteljo, ne da bi je mi slušali. Oče in Jakop pak sta se menila o gospodarstvu.

Zdajci prijaše nekdo po poti skozi vás proti naši hiši. V mráku se ni videlo, kdo je. Bila je baronesa Angela sama. Pred hišo ustavi kónja in nas vse prav prijazno pozdravi.

»No, oče Podléšnik, kàj res ne dovolite, da bi bil Vaš Jakop za nekoliko mesecev pri meni v grádu?«

S temi besedami skoči raz kónja ter séde na klóp med očeta in Jakopa.

»Bodite vendar takó prijazni in privolite v to! Saj ne bode služil. Meni je takó dolgočasno vedno sámí okoli jahati. On ne bode moj služabnik, temveč le moj spremljevalec na izprehodih,« besediči gospodičina Angela in položi roko očetu okoli vratú.

Starcu je menda dobro delo to ljubko dobríkanje lépe, nežne stvárce.

Gledala mu je v obraz prav od blizu in se mu smijala.

»In ti, Jakop, ali nečeš biti moj váruh na samótnih potih? Ne bodi no takšen, saj ne greš na tuje, če prideš v grad, in domóv pojdeš lahko vsak dan. Kàj ne, da prideš?« vpraša sedaj Jakopa in se proti njemu obrne.

»Jaz bi že šél, ako oče dovolijo,« reče bolj tiho Jakop.

»Sevéda ti dovolijo oče, meni na ljúbo, ako le ti hočeš priti. Kàj ne?« in dobríka se zopet očetu.

»Naj le gré, če hoče, bode pa kàj novega poskusil,« udá se oče.

»To je lepó od Vas, oče! Hvalo Vam lepo!« in oklene se očetu okoli vratú. »Jutri zjutraj pa prideš k nam v grad, Jakop?« reče baronesa bratu svojemu.

»Kàj ne, mati, saj Vi niste hudí, da pride Jakop k meni v grad?« nagovori zdaj mater pristopivši k nji, ki je na pragu stala ter se je oklene.

»Gotovo, da nisem huda,« zatrjuje ji mati.

»Zdaj sem srečna. Od jutri se začinja drugačno življenje.«

S temi besedami skoči na kónja, katerega sem tačas držal jaz.

Pri slovesi je še nas otročáje povabila, naj pridemo jutri dopóludne tudi v grad, češ, ker danes nima ničesar za nas, da nas hoče jutri obdariti.

»Lahko noč vsem! Lahko noč, Jakop!« vošči in oddirja-na bélci skozi vás proti grádu.

»To je pa prav res angelj, kakor jo imenujejo otroci, ta gospodičina! Kakó je prijazna bila z nami in kakó je lepa!« pretrga mati tišino.

Nam otročájem je mati dovolila, da smemo v grad in veselili smo se na to, da smemo jutrišnji dan po maši v grad.

Rajali smo po travi, dokler nas ni mati zapodila spát.

Jakop je bil že takó res lep fant. Vsi smo bili ponosni nánj. A zdaj v grádu se je preoblekel kar gospódski in najstarejša moja sestra Marjetica, ki je že tudi nekaj razumela o takih stvaréh, dasitudi je izpolnila ravno šestnajsto leto, rekla je, da ni pač goršega fanta od Jakopa daleč na okoli.

Odkar je Jakop bil v grádu, prišel je le redkokrat domóv in kadar je prišel, ostajal je le po nekaj trenutkov. Poln je bil vedno hvale o lepi svoji gospodaríci.

Zavidala ga je pa tudi vsa vás, da ima takó lepó življenje v grádu. —

Minilo je blizu tri mesece, odkar je Jakop odšel v grad. Koncem vélicege srpána sem šél jaz nekega dné z drugimi fantini v gozd borovnic nabirat. Že večkrat prej smo srečavali gospodičino Angelo z Jakopom, ko sta jahala. Tudi danes smo želeli ja videti, kajti nikdar ni baronesa jahala mimo nas, da nas ne bi obdarovala. Jaz, sevéda, sem dobil vedno največ.

V gozdu smo se ločili vsak po svojem poti in kmalu nisem védel, kje je kateri mojih tovarišev. Vsak je šél vedno globočeje v gozd za borovnicami. Globoko v gozdu sem prišel na samoten pot. Borovnice nabiraje sem že pozabil Angele in Jakopa. Pa zdajci ugledam nekoliko korakov pred seboj njiju kónja, privezana ob drevesi.

Sam ne vem, zakaj, ali nekakov instinkt me je vodil in šél sem počasi in tiho dalje.

S pota sem krenil v gozd, ko pridem mimo kónj do precejšnje jase v veličastni gozdni tišini. Pod drevesom v mehkem mahovji vidim na pol sedeti, na pol ležati svojega brata Jakopa in poleg njega Angelo. Zdelo se mi je, da vidim angeljca, ki kramoljá s človeškim bitjem. Zdaj pa zdaj se skloni k njemu ter ga poljubi. Smijala

sta se in pogovarjala med seboj. Kaj sta si pripovedovala, nisem mogel slišati.

Gledal sem ja, skrit za grmovjem, kakor zamaknjen.

Opazoval sem ja, dokler nista zasédla kónj in odjahala. Jaz se jima nisem hotel prikazati izza zatišja, kajti dobro sem védel, da bi jima to ne bilo ljubó.

Tudi domá nisem o tem nikómur povedal ničesar in v nekoliko dneh sem pozabil vse sam.

Jesen je prišla.

Domá so sklenili, da me pošljejo v ljubljanske šole. Jeden teden pred mojim odhodom v latinske šole prišel je tudi Jakop zopet domóv.

Zdel se mi je že takrat ves izpremenjen, ali umevno je, da nisem utegnil dosti paziti na to, kajti mislil sem le na Ljubljano, o lepem in velikem mestu, o katerem sem že toliko slišal in že toliko védel, ne da bi ga do danes že tudi videl. Najrajši sem se takrat pogovarjal s sosedovim Andrejčkom, ki je bil že jedno leto v Ljubljani in s katerim sem imel tudi jaz oditi letos tjà.

O Božiči sem prišel šele domóv na počitke. Že prej so mi pisali od dóma, da je Jakop hudó bolan. Ob praznikih je bil iz postelje. Bil je pa bledih in upalih lic in kakor se je prej kàj rad z nami otroki pošalil, bil je zdaj tih in ni z nikómer ničesar govoril.

Le proti meni je bil jedenkrat nekoliko zgovornejši ter me izpraševal, kakó se moram učiti in kaj se učim v šoli. Pripovedoval sem mu, kolikor sem védel in znal, pravil sem mu o veselem in živahnem mestnem življenji, a takrat sem bore malo védel tudi še sam.

Tudi o velikonočnih počitkih ni bil Jakop nič boljši, le to ga je veselilo, da je zopet pomlád. Takrat je mene poslal nekoč v grad vprašat, pride li tudi letos gospodičina Angela na Presék, toda prinesel sem mu odgovor Janezov, da ne. Obrnil se je takoj od mene stráni, vendar zazdelo se mi je, da se mu je nekaj zaiskrilo v očeh.

Jakop je péšal odsléj bolj in bolj. Mati se je tolažila, da mu bode v gorkejšem letnem času bolje, ali varala se je. Lazil je kakor senca okoli.

Nekega dné o vélikih počitkih sem bil zopet prišel slučajno v gozd na ravno isto jaso, kjer sem morda skoro ravno isti čas lani videl Jakopa in Angelo.

Pod istim drevesom je sedél Jakop danes sam. Gledal sem ga nekoliko trenutkov zdaleč. Držal je nekaj okroglega v rokah in vedno s smehljajočim obrazom zrc v to, kar je imel med prsti.

Zdajci mu zalijejo solze oči. Nalašč sem začel vejevje lomiti okrog sebe, da sem ga opozoril na svoj prihod. Skril je to, kar je imel v roki in brisal si je solzne oči, kakor bi bil potán ter mi rekel, ko sem stopil pred njega:

»Takó sem truden. Predolg je bil ta pot záme. Bodi takó dober in pojdi z menoj do dóma. Ako bi omagal na poti, bodeš saj lahko šel domôv klicat ljudi.«

Prestrašen sem ga pogledal.

»Ali se čutiš slabega, Jakop?« vprašam ga sočutno. Bil je bled, kakor smrt.

»Slabega, dragi moj, dolgi pot me je premagal ali predno umrjem, moral in hotel sem še jedenkrat videti ta kraj.«

»Jakop, saj ne bodeš še umrl,« rečem mu jokaje.

»Najboljše je to záme. Tako lepó sem sanjal ali te sanje se ne uresničijo nikdar in se tudi ne morejo. Da bi bil ti starejši, marsikaj bi ti rad povedal, a zdaj me še ne razumeješ. Ti se izšolaš in kdaj morda občutiš tudi ti to boleost, katera meni razjéda zdaj srce.«

Utihnili je in ni več govoril do dóma in tudi jaz si nisem upal ga kàj izpraševati.

Kolikokrat sva morala počivati, in pot, za kateri sem jaz potreboval sicer pol ure, hodila sva dve uri.

Mati se je zjokala, ugledavši Jakopa.

Spravili so ga takoj v posteljo.

»Zakaj si šel v gozd, Jakop? — Ne búdi si zastonj spomina nánjo. — Ali je res ne moreš pozabiti?« izprašuje ga mati, ko je ležal v postelji.

»Ne morem je, mati! Oh, ona ni bila človek, ôna je angelj in prepričan sem, da jo srečam še na ónem svetu,« odgovarja ji sin.

Mati pa se je jokala ob njegovi postelji.

Tudi oče, ki je stal ob vznóžji, obrisal se je z žuljavo roko čez oči in odšel iz hiše, da bi ga ne videl nikdo, da joka.

Jakop ni več vstal iz postelje. Štirinajst dnij potem so ga zagrebli. Preselil se je v boljši svet k angeljem. —

Ko sem se pozneje učil v šoli grškemu bajeslovju in že bolje razumeval, spomnil sem se nehoté pri bajki o Endimijonu brata mojega, Jakopa.

O Artemidi-Angeli pa nisem čul nikdar, ničesar.

V poznejših letih sem vprašal nekoč mater, ali ni videla nikdar pri umršem mojem bratu Jakopu neke majhne slike v zlatem okvru.

Potrdila mi je to in mi rekla, da jo je dala mrtvecu na njega izrecno željo v grób.

Stara baronica Leontina je umrla kake dve leti po bratovi smrti in po nji je prišel grad popolnoma v tuje roke.

Književna poročila.

II.

Jezik v Mat. Ravnikarja „Sgodbah svetiga pisma sa mlade ljudi“.

(Dalje)

Opomnje, ki smo jih zadnjič obetali, ne tičejo se tolikanj razprave same, njene metode in njenih rezultatov; one zadevajo le nekatera vprašanja, ki so nam že delj časa na mislih. Tu se nam je ponudila prilika izpregovoriti o teh vprašanjih, in te ugodne prilike nismo »gonili od praga«. — V predgovoru piše n. pr. g. razpravljalec: »Nekatere reči sem na pamet *citoval*« i. t. d. Nam se oblike ónih iz romanščine vzniklih, a iz nemščine k nam vzprejetih glagolov, ki se v nemščini končujejo na »-ieren«, v slovenščini prikrojene po VI. vrsti, nikakor nečejo prikupiti. Prvič je zlog -ir- značilen za tujko, drugič pa nam je národ menim da jasno pokazal, kako je prikrojevati take glagole v slovenščini, da jih je namreč z ohranjenim zlogom -ir- staviti v I. razred V. vrste. Preprost Slovenec, ki pošilja sina v srednje šole, daje ga *študirat*, a ne študovat. Slovenski vojak kakor nekđaj tako i sedaj *maršira* in *eksercira*, a ne maršuje in ne eksercuje. Ljubljanski brivci ne razujejo, ampak *razirajo*. Gospodiči in gospodičine po šetališčih *špacirajo*; če imajo dovolj slovenske zavesti in znanja slovenščine, tedaj sevéda se izprehajajo ali šetajo, špacujejo pa ne. Sitni gospodarji in sekantne gospodinje svoje posle večkrat *sekirajo*, sekujejo jih ne. Ob slabih kupčijskih razmerah tržci *falirajo*, a ne falujejo i. t. d. Vzgleđov, kako da národ vzprejema te vrste tujke, našteli bi lahko še neizmerno veliko. Le tedaj imamo v slovenščini glagol VI. vrste, če si je izposodila samo podstavo za tvoritev glagola, a si je glagol napravila na tej podstavi potem sama. Torej: kritikovati in kritizirati (a ne kritizovati), replikovati (od replika) in popolnoma izposojeno »replikirati«. Ministrujejo ministri na Dunaji, mašni strežniki v Ljubljani pa ministrirajo, a po nekod na kmetih še vedno k (pri) maši strežejo i. t. d. Ako bi utegnul kdo ugo-